

تحلیل شاخص‌های ذهنی مؤثر بر سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان سینا - شهرستان ورزقان)

محسن آقایی هیر^{۱*}، حسین کریمزاده^۲، عقیل خالقی^۳

۱. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی، تبریز، ایران.
۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی، تبریز، ایران.
۳. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

دریافت: ۹۶/۰۲/۱۹ پذیرش: ۹۶/۱۰/۲۱

چکیده

این پژوهش در پی تحلیل شاخص‌های ذهنی مؤثر بر سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی است؛ بنابراین کاربردی بوده و از نظر روش انجام توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری خانوارهای دهستان سینا در شهرستان ورزقان و از تعداد ۲۶۶ پرسش‌نامه محقق استفاده شده است. ابعاد اصلی در تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در چارچوب ابعاد اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و کالبدی با استفاده از روش حداقل مربعات جزئی در چهار مرحله آزمون شده است. نتایج مرحله اول نشان می‌دهد شاخص‌های استفاده شده دارای مقدار پایایی و روایی بالایی است. در مرحله دوم در آزمون ساختاری مدل با توجه به مقادیر آماره تی در ارتباط بیرونی بین متغیرهای پنهان تأثیر تمام شاخص‌ها اثبات می‌شود. در مرحله سوم در بررسی آزمون کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری، مقادیر محاسبه شده در حد بالایی قابل قبول بوده و در نتیجه مدل اندازه‌گیری از کیفیت خوبی برخوردار است. نهایت در مرحله چهارم به بررسی مدل کلی آزمون ساختاری پرداخته شد. شاخص GOF این مدل مقدار ۰/۶۸۵ به دست آمده است که از مطلوبیت کلی مدل حکایت دارد. وجود رابطه مثبت و قوی بین شاخص‌های اندازه‌گیری شده با کیفیت زندگی جامعه روستایی مورد مطالعه نشان می‌دهد شاخص‌های بعد «بهداشتی-اجتماعی» شاخص‌های کلیدی در سنجش ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه هستند.

واژگان کلیدی: شاخص‌های ذهنی، کیفیت زندگی، حداقل مربعات جزئی، PLS، ورزقان.

۱- مقدمه و بیان مسأله

قرن‌هاست که مردم در پی زندگی خوب بوده و انسان‌ها پیوسته برای بهبود شرایط زیست خود کوشیده‌اند تا از استعدادها و توانمندی‌های محیط زندگی خود به بیشترین میزان و بهترین نحو بهره‌برداری کنند. در این میان همواره مسأله اصلی این بوده است که زندگی مطلوب چیست؟ تعاریف و شاخص‌های گوناگونی اعم از عینی و ذهنی در مورد کیفیت زندگی مطرح شده‌اند که همین خود ارائه تعریف واحد و موردپذیرش وفاق جهانی را در شناسایی شاخص‌های مناسب و اندازه‌گیری آن‌ها با مشکل روبه‌رو ساخته است (پورطاهری و همکاران: ۱۳۸۹، ۱۳).

امروزه کیفیت در زندگی ما مهم است. کیفیت زندگی به معنی این‌که یک فرد چقدر می‌تواند خوب زندگی کند و همچنین داشتن یک استاندارد خاصی از زندگی است که باعث می‌شود فرد زندگی راحتی داشته باشد. مردم مواردی را نظیر ویژگی‌های آموزش و پرورش، حقوق و دستمزد، ارتباطات، ایمنی و بهداشت و همچنین حمل‌ونقل تعریف می‌کنند. برای بسیاری از شهروندان جهان این ایده مهم درباره زندگی بهتر آن است که در آن شهروند متوسط به راحتی زندگی می‌کند و نابسامانی‌های اجتماعی کاهش یافته و مرگ نابهنگام تا حد زیادی کاهش می‌یابد (منصور^۱ و ذکریایی^۲، ۱۳۰۱: ۱۸۶). هدف غایی برنامه‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی بهبود کیفیت زندگی در جوامع روستایی است، اما پیش‌شرط اصلی جهت دستیابی به این مهم فراهم ساختن شرایط مناسب برای زندگی است که می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی گردد. این‌که کدام شرایط زندگی می‌تواند کیفیت خوب زندگی هر فرد و یا جامعه‌ای را فراهم سازد حقیقتی است که امروزه بسیاری از برنامه‌ریزان را با چالشی بزرگ مواجه ساخته است (عیسی‌لو، ۱۳۹۳: ۱۰۸). از حدود چهار دهه پیش جامعه‌شناسان، سیاست‌مداران، اقتصاددانان و جغرافی‌دانان دامنه وسیعی از روش‌های آماری را برای تحلیل و سنجش کیفیت زندگی افراد و گروه‌ها با هدف دستیابی به ابزار مفیدی برای تصمیم‌گیری‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مورد استفاده قرار دادند. در این میان جغرافی‌دانان افزون بر توسعه شاخص‌های کیفیت زندگی در پی شناسایی و درک الگوبندی جغرافیایی شاخص‌های کیفیت زندگی در ارتباط با فرایندهایی هستند که باعث شکل‌گیری این الگوها شده‌اند (حاتمی‌نژاد و همکاران: ۱۳۹۱، ۲۹). چنان‌چه گذشت کیفیت زندگی دارای دو بعد عینی و ذهنی است که بعد عینی آن به شرایط بیرونی و واقعی زندگی افراد و بعد ذهنی آن به ارزیابی‌ها، طرز تلقی‌ها و رضایت افراد از شرایط زندگی خود می‌پردازد.

1 Mansour

2 Zakaria

شاخص‌های ذهنی مبتنی بر گزارش افراد از ادراکاتشان در مورد جنبه‌های مختلف زندگی است. این شاخص‌ها که مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی‌اند، ادراکات و ارزشیابی‌های افراد را از وضعیت عینی زندگی‌شان نمایش می‌دهد. شاخص‌های ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی‌ها و رضایت ساکنین از زندگی به دست می‌آیند، درحالی‌که شاخص‌های عینی مربوط به حقایق قابل‌مشاهده هستند که غالباً از داده‌های ثانویه به دست می‌آیند (خواجه و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۸۶). با عنایت به موضوع این تحقیق بر آن است که به تحلیل شاخص‌های ذهنی مؤثر بر سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی دهستان سینا در شهرستان ورزقان بپردازد. به جهت اهمیت فراوان این موضوع تحقیق حاضر با هدف نگرش‌سنجی شاخص‌های ذهنی مؤثر بر سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی درصدد آن است که کمک فن «حداقل مربعات جزئی^۱» (که از فرایند پیچیده دومرحله‌ای برای برآورد و تعیین وزن‌ها استفاده کرده و براساس رگرسیون نتیجه‌گیری می‌کند) یک مدل ساختاری از شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در فضای روستایی ارائه نماید. این روش به عنوان نسل دوم روش‌های مدل‌یابی معادلات ساختاری افق‌های نوینی را روی محققان گشوده است. این روش به دلیل عدم وابستگی کمتر به اندازه نمونه، سطح سنجش متغیرها، نرمال بودن توزیع و استفاده از ابزارهای جاافتاده، روشی مناسب برای پژوهشگران کشورمان به نظر می‌رسد، زیرا موارد بالا ازجمله مشکلاتی هستند که پژوهشگران با آن مواجه هستند (امانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۴۱).

۲- پیشینه تحقیق

در اوایل دهه ۱۹۶۰ سازمان ملل گزارش توسعه را با رویکرد به توسعه انسانی منتشر کرد و از اواسط این دهه در اهداف توسعه تغییراتی اساسی حاصل گردید و بهزیستی اجتماعی و کیفیت زندگی در رأس اهداف توسعه قرار گرفته و رویکرد کیفیت زندگی از فرآیند محوری به پیامد محوری تغییر یافت. رویکرد پیامدمحور بر این پرسش تمرکز دارد که آیا سیاست‌ها و برنامه‌ها بر کیفیت زندگی تأثیر دارند یا خیر. در رویکرد فرآیندمحور پرسش اساسی در مورد چگونگی عملی کردن سیاست‌ها و برنامه‌هاست (بدری و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۴). در چند دهه اخیر در کشور ما نیز این مسأله مورد توجه قرار گرفته است. هرچند در زمینه کیفیت زندگی در حوزه‌های شهری و روستایی مطالعات چندی انجام شده، اما با توجه به اهمیت سکونت‌گاه‌های روستایی و اهمیت مطالعه و پژوهش در این قلمرو، مطالعات بیشتری در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

1 Partial Least Squares (PLS)

در این ارتباط جدول ۱ برخی از پیشینه مطالعاتی کیفیت زندگی روستایی در داخل و خارج از کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۱ خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده داخلی در زمینه کیفیت زندگی در سال‌های اخیر

منطقه	یافته‌ها	تکنیک تحلیل	محقق
نواحی روستایی ایران	سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی پدیده‌ای پیچیده است که بدین منظور باید شرایط مکانی و زمانی توأمان مورد توجه قرار گیرد. با این همه مدل پیشنهادی قابلیت استفاده در شرایط مختلف را داراست.	توصیفی-تحلیلی	رضوانی (۱۳۸۷)
دهستان آق‌بلاغ استان زنجان- ایران	تفاوت‌های فضایی به لحاظ کیفیت زندگی در میان روستاییان منطقه مورد مطالعه براساس شاخص‌های کیفیت زندگی وجود دارد.	پیمایشی با رویه اسنادی	فرجی سبکیار و همکاران (۱۳۹۰)
بخش مرکزی شهرستان دلفان- ایران	براساس دیدگاه‌های جامعه نمونه می‌توان کیفیت آموزش، محیط مسکونی و محیط فیزیکی، سلامت و امنیت و نیز درآمد و اشتغال را پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی کرد و کیفیت تعامل و همبستگی اجتماعی را در حد متوسط دانست.	توصیفی-تحلیلی	افتخاری و همکاران (۱۳۹۰)
دهستان جعفریای جنوبی شهرستان ترکمن- ایران	با توجه به تأثیرگذاری عوامل اجتماعی، فرهنگی و محیطی در کیفیت زندگی، سطوح متفاوتی از شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در جوامع مختلف وجود دارد؛ بنابراین هرچه میزان نفوذ ویژگی‌های قومی- فرهنگی در بین ترکمن‌های منطقه مورد مطالعه و پای‌بندی به آن بیشتر باشد، میزان رضایت مردم از سطح کیفیت زندگی در شاخص‌های ذهنی بالاتر است.	توصیفی-تحلیلی	بدری و همکاران (۱۳۹۲)
دهستان جعفریای جنوبی شهرستان ترکمن- ایران	به‌رغم پایین بودن نسبی وضعیت معیشت و برخورداری از امکانات، وجود فرهنگ سنتی قوم ترکمن با ویژگی‌های خاص اجتماعی، مذهبی و معیشتی و علاقه و وابستگی به مکان آبا و اجدادی و نیز ویژگی‌های درون‌گرایی و انزواطلبی این کمبودها را کمرنگ‌تر می‌کند. از این‌رو سطح کیفیت زندگی از نظر شاخص‌های ذهنی در این ناحیه بالا بوده و رابطه معناداری با ویژگی‌های قومی- فرهنگی مردم آن دارد.	توصیفی، تحلیلی با بهره‌گیری از شیوه پیمایشی	قرنجیک و بدری (۱۳۹۲)

منطقه	یافته‌ها	تکنیک تحلیل	محقق
دهستان بدر، شهرستان روانسر، ایران	سن، بار تکفل، دارایی خانوار، رضایت‌مندی، جمعیت روستا به شکلی مستقیم بر کیفیت زندگی اثر می‌گذارند و فاصله روستا از شهر، درآمد ماهیانه، تعداد افراد شاغل و نوع شغل به طور غیرمستقیم بر کیفیت زندگی در نواحی روستایی مؤثر است	توصیفی- پیمایشی	احمدی و همکاران (۱۳۹۳)
محله هاشمی در منطقه ۱۰ تهران، ایران	نتایج نشان‌دهنده این است که کیفیت زندگی ذهنی در محدوده مورد مطالعه در سطح پایینی قرار دارد.	توصیفی- تحلیلی	تقوایی و همکاران (۱۳۹۳)
شهرستان روانسر- ایران	سطح کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه پایین‌تر از حد متوسط بوده و بین دهستان‌های مورد مطالعه از نظر عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی تفاوت معناداری وجود دارد. سه متغیر نوع شغل، سطح درآمد و تعداد افراد خانوار (بعد خانوار)، دارای رابطه معناداری با متغیر وابسته پژوهش بوده‌اند. در این میان همبستگی بین کیفیت زندگی و دو متغیر نوع شغل و سطح درآمد مثبت بوده و همبستگی کیفیت زندگی با متغیر تعداد افراد خانوار (بعد خانوار) منفی بوده است.	توصیفی- پیمایشی	قادرمرزی و همکاران (۱۳۹۴)
دهستان استرآبادشمالی شهرستان گرگان- ایران	در کلیه مؤلفه‌ها شرایط کیفیت زندگی جامعه نمونه در حد متوسط ارزیابی شده است. در این میان نامناسب‌ترین شرایط را می‌توان به متغیرهای سلامت و امنیت در مؤلفه اجتماعی، کیفیت محیط مسکونی در مؤلفه کالبدی مشاهده کرد.	توصیفی- تحلیلی	تازیکی و همکاران (۱۳۹۴)
شهرستان چابهار- ایران	نتایج حاکی است میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی روستانشینان شهرستان چابهار در شرایط مناسبی نیست؛ چرا که براساس شاخص‌های اقتصادی ضریب برخورداری از درآمد مناسب، تأمین نیازهای اولیه زندگی، پس‌انداز سالیانه و وضعیت اشتغال در روستاها نامناسب بوده است.	توصیفی- تحلیلی	کرد (۱۳۹۵)
حوزه نفوذ گردشگاهی شهر مشهد- ایران	مدل نهایی لیزرل نشان می‌دهد که گردشگری مذهبی به ترتیب بر بعد کالبدی، اجتماعی و به یک اندازه بعد اقتصادی و زیست‌محیطی بیشترین تأثیر را دارد.	توصیفی- تحلیلی	عناستانی و محمودی (۱۳۹۵)
شهرستان فریمان- ایران	ارتباطی معنی‌دار و قوی بین اجرای طرح هادی روستایی و بعد ذهنی کیفیت زندگی وجود دارد؛ به نحوی که ابعاد طرح هادی روستایی ۵۷٪ تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کند و در بین ابعاد طرح هادی، متغیر کاربری اراضی و توزیع	توصیفی- تحلیلی	جعفری و همکاران (۱۳۹۶)

منطقه	یافته‌ها	تکنیک تحلیل	محقق
	خدمات به میزان ۳۵٪ بر ارتقای بعد ذهنی کیفیت زندگی روستاییان تأثیرگذار بوده است. در توزیع فضایی رابطه بین اجرای طرح هادی و کیفیت ذهنی زندگی در هفت روستا همبستگی مستقیم و کاملی وجود دارد.		
مالاوی	کیفیت زندگی با استفاده از ابعاد مختلفی که بسیار زیاد است، به هم پیوسته توصیف شده است. کیفیت زندگی نه تنها به وسیله تحقق نیازهای اساسی شکل می‌گیرد، مثل تغذیه و سرپناه کافی، اما به احساسات، روابط و هنجارهای اجتماعی بسیار وابستگی دارند.	مشارکتی	گرکو ^۱ (۲۰۱۵)
مالزی	با هدف بررسی مبانی کیفیت زندگی مالزی و شاخص‌های سلامتی، نتایج تجزیه و تحلیل شکاف در اندازه‌گیری هدف از کیفیت زندگی و رفاه به سمت بهبود در گزارش‌های آینده را مشخص کرد.	توصیفی- تحلیلی	ابوبکر ^۲ (۲۰۱۶)
چین	با هدف عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در میان ساکنین مناطق روستایی نتایج نشان می‌دهد وضعیت اجتماعی و اقتصادی از جمله وضعیت تأهل بسیار مربوط به کیفیت زندگی است. با توجه به بیماری‌های مزمن، سکنه مغزی یک عامل مهم است و علائم افسردگی دارای رابطه منفی قوی با کیفیت زندگی است.	مطالعه مقطعی	چن ^۳ (۲۰۱۷)
ایالات متحده آمریکا	با هدف ارزیابی تغییرات در کیفیت و سطح زندگی و فعالیت مستقل در میان کشاورزان و کشاورزان دارای معلولیت نشان می‌دهد که مشارکت در پروژه توانایی کشاورزی با افزایش سطوح کیفیت زندگی ارتباط مثبت دارد. شرکت‌کنندگان با افزایش سطح کیفیت زندگی خود و توانایی آن‌ها برای ادامه کار خود و زندگی در خانه هایشان گزارش‌های خود را اعلام کردند.	مشارکتی	فتش ^۴ (۲۰۱۷)

(منبع: یافته‌های تحقیق)

- 1 Giulia Greco
- 2 Aisyah Abu Bakar
- 3 Y.Chen
- 4 Robert J.Fetsch

با عنایت به بررسی مطالعات پیشین نتایج زیر حاصل می‌شود:

- ۱- در نظر گرفتن شرایط مکانی و زمانی و تفاوت‌های فضایی در سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی؛
- ۲- تأثیرگذاری عوامل اجتماعی، فرهنگی (ویژگی‌های قومی- فرهنگی)، محیطی و کالبدی همچون «سلامت و امنیت» و بحث «مشارکت» در کیفیت زندگی؛
- ۳- کیفیت زندگی با استفاده از ابعاد مختلف آن به هم پیوسته توصیف شده است.

۳- مبانی نظری

از زاویه یک نگاه علمی و تحلیلی و نظر به این‌که هنوز ادبیات مربوط به مفهوم کیفیت زندگی چندان استوار نشده است، آشکار است که ارائه یک تعریف برای این مفهوم بسیار مشکل است و درخصوص واژه‌شناسی، روش‌های ساخت و معیارهایی که این سازه را تشکیل می‌دهند، هیچ توافقی وجود ندارد و تلاش‌ها برای دستیابی به یک تعریف اجماعی موفق نبوده است (موریس^۱ و همکاران، ۲۰۱۱:۳۹۹). از مفهوم کیفیت زندگی تعاریف مختلفی ارائه شده است. از این‌رو بسیاری از محققان بر این باورند که کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی، نسبی، متأثر از زمان، مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی و بنابراین دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان سنج‌های برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایت‌مندی و مانند آن تفسیر نموده‌اند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸، ۹۳ به نقل از امپلی^۲ و منون^۳، ۲۰۰۷). سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی را به معنای درک هر شخص از موقعیت فردی خود در زندگی در بستری از فرهنگ‌ها و ارزش‌های اجتماعی، به طوری که شخص در آن دارای زندگی و انتظارات است تعریف می‌کند (رانا^۴ و همکاران، ۲۰۰۹:۱۴). به‌طور کلی می‌توان کیفیت زندگی را به عنوان برهم‌کنش میان میزان برآورده شدن نیازهای انسانی و رضایت افراد و گروه‌ها از تأمین نیازهای خود در یک ناحیه خاص تعریف کرد (رضوانی، ۱۳۸۷:۳۹).

1 Morais

2 Epley

3 Menon

4 Rana

کیفیت زندگی مفهومی جدید و نوپا نیست، بلکه در فلسفه یونان نیز وجود داشته و ارسطو در مبحث شادکامی بدان اشاره کرده است. در دوران جدید افرادی چون کی‌یر کگارد^۱، ژان پل سارتر^۲، مازلو^۳ و دیگران در بحث درباره حالت‌های درونی اشخاص به آن توجه کرده‌اند. آن‌چه بدیهی می‌نماید این است که در علوم مختلف بنا به ابعاد و ماهیت متفاوت این واژه تعابیر گوناگونی برای کیفیت زندگی به کار رفته است. برای مثال اقتصاددانان مفهوم مطلوبیت را به جای کیفیت زندگی به کار می‌گیرند و روان‌شناسان از اصطلاحات رضایت‌مندی یا شادکامی استفاده می‌کنند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۰). با توجه به این‌که مفهوم کیفیت زندگی یک مفهوم چندجانبه و چندوجهی است محققان در پژوهش‌های خود بر کیفیت زندگی به ابعاد مختلف کیفیت زندگی توجه نموده و شاخص‌های متفاوتی را برای سنجش این اجزا در نظر گرفته‌اند.

در مطالعات کیفیت زندگی ابعاد مختلفی از خصوصیات انسان و محیط زندگی او مورد توجه است که بر مبنای این ابعاد تعریف‌شده شاخص‌هایی طراحی و تدوین می‌گردد. در یک نگاه کلی می‌توان ابعاد اصلی در مطالعه و سنجش کیفیت زندگی را در چارچوب مفاهیم کالبدی- محیطی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی- فرهنگی مورد توجه قرار داد که بسته به زمینه و موضوع مورد مطالعه می‌توان هر یک یا تمام ابعاد را در قالب شاخص‌های عینی یا ذهنی و یا مجموعه‌ای از شاخص‌های عینی و ذهنی مورد مطالعه قرار داد (سجادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۱).

از دهه ۱۹۶۰ کیفیت زندگی به عنوان یکی از موضوعات مطرح در علوم انسانی تبدیل شده است. چرا که در این دهه مشخص شد که رشد و توسعه اقتصادی در یک کشور لزوماً منجر به بهبود زندگی مردم نمی‌گردد (داس^۴، ۲۰۰۸: ۲۹۸) نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی کمک کند و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی را برای برنامه‌ریزان و مدیران به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی ساکنین این نواحی تسهیل سازد (لی^۵، ۲۰۰۸: ۱۲۷)؛ بنابراین هدف غایی مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد متعاقب آن برای این است که مردم قادر به داشتن یک زندگی با کیفیت بالا باشند به‌طوری‌که زندگی هم هدفمند و هم لذت‌بخش باشد (پارکر^۶ و موور^۷، ۲۰۰۸: ۲۳۸). در

-
- 1 Kierkegaard
 - 2 Jean Paul Sartre
 - 3 Maslow
 - 4 Das
 - 5 Lee
 - 6 Parker
 - 7 Moore

ادامه بحث به طور خلاصه به دو نظریه مهم درباره کیفیت زندگی و همچنین رویکردهای کیفیت زندگی اشاره می‌شود:

- **نظریه مازلو^۱**: اساس نظریه موضوع کیفیت زندگی در نظریه سلسله مراتب نیازهای مازلو قرار دارد و بعدها سایر نظریه‌ها به منظور بسط قلمرو آن مورد استفاده قرار گرفته است. آبراهام هرولد مازلو^۲، روانشناس انسان‌گرای آمریکایی، نیازهای اساسی انسانی را به پنج نیاز عمده دسته‌بندی کرده است. آرایش این نیازها به شکل سلسله مراتبی است که به ترتیب نیازهای جسمانی، نیازهای ایمنی، نیازهای تعلق و عشق، نیازهای احترام و نیازهای خودشکوفایی را شامل می‌شود.
- **نظریه بوم‌شناسی انسانی**: در دیدگاه بوم‌شناختی، کیفیت زندگی انسان‌ها و محیط وابسته به هم دانسته می‌شود و نمی‌توان آن‌ها را جدا از هم در نظر گرفت. براساس دیدگاه بوم‌شناختی، کیفیت زندگی با بهبود وضعیت انسانی ارتباط دارد و بیانگر ویژگی خوب و رضایت‌بخش زندگی مردم و تحقق تمامیت زندگی انسان است. کیفیت زندگی عمدتاً حول شاخص‌های عینی مادی و شاخص‌های ذهنی یا تصویری متمرکز شده است (جمعه‌پور و عیدی ۱۳۹۲: ۱۱۸ و ۱۱۹). در جدول ۲ رویکردهای مربوط به کیفیت زندگی نشان داده شده است.

جدول ۲ رویکردهای کیفیت زندگی

رویکرد	ویژگی‌های راهبردی	رویکردها
مفاهیم اصلی رویکرد		
فردگرایی روان‌شناختی	- بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های افراد است و نه شرایط ساختاری، اجتماعی و محیط پیرامونی؛	عاملیت‌گرایی

(منبع: افتخاری: ۱۳۹۰: ۷۸)

همه مطالعات کیفیت زندگی تحت دو سرفصل شاخص‌های اصلی و بنیادی کیفیت زندگی چندبعدی بودن آن است. شاخص‌های عینی محیط زندگی و کار را تشریح می‌کنند؛ شاخص‌های

۱ Maslow's Theory

۲ Abraham Herold Maslow

<p>- اصل سودمندی - اصل انتخاب</p>	<p>- انتخاب امکانات و گزینه‌هایی که فراوان‌ترین لذت را برای بیشترین افراد ایجاد کنند؛ - بیشتر معطوف به چگونگی به حداکثر رساندن بهره و خبیر عمومی است؛ - به جای تحمیل ارزش‌های جامعه به هر فرد اجازه می‌دهد که به انتخاب‌های خاص خود بپردازد؛</p>	<p>مطلوبیت‌گرایی</p>
<p>- تأکید بر ارزش‌های</p>	<p>- فراهم آوردن این امکان که زندگی خوب چگونه است و چگونه می‌تواند بهتر شود؛ - هدفمند ساختن و سمت و سو بخشیدن به زندگی انسان؛ - نشان دادن نمایی کلی از عوامل تشکیل‌دهنده کیفیت زندگی؛</p>	<p>ارزش‌های عام</p>
<p>- تأکید بر ارزش‌ها و امور</p>	<p>- تأکید بر نیازهای اولیه و اساسی مانند تغذیه، مسکن و بهداشت؛ - مناسب بودن برای سنجش کیفیت زندگی اولیه در کشورهای بسیار محروم؛ - مفهومی کامل و فراگیر را از کیفیت زندگی ارائه نمی‌دهد؛</p>	<p>نیازهای</p>
<p>- مردم‌گرا بودن توسعه</p>	<p>- هدف اصلی بهزیستی انسان است و انسان فعل و منبع اصلی توسعه به شمار می‌آید؛ - حوزه‌های مورد مطالعه این رویکرد بیشتر آموزش، بهداشت و اشتغال است؛</p>	<p>توسعه انسانی</p>
<p>- مکتب بودن نیازها</p>	<p>- شاخص اصلی در این رویکرد، امید به زندگی است؛ - تأمین نیازها در واقع پیش‌نیاز مشارکت در تأمین اجتماعی است؛ - همه افراد دارای حق مسلم در تأمین نیازهایشان هستند؛</p>	<p>نیازهای انسانی</p>
<p>- تأکید بر مفهوم‌سازی کیفیت</p>	<p>- محور اصلی تأکید بر مجموعه قابلیت‌هایی است که شخص توان آن را دارد یا داشته باشد. - گسترش آزادی چه به عنوان هدف اولیه و چه به مثابه ابزار اصلی توسعه باید در نظر گرفته شود. در این رویکرد در ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها به جای متمرکز شدن صرف بر وضعیت ذهنی افراد بر آن چه اینان می‌توانند انجام دهند تمرکز می‌گردد؛</p>	<p>رویکرد قابلیت</p>
<p>- کلیت‌گرایی و فراگیر بودن کیفیت</p>	<p>- مفهومی کامل و فراگیر را ارائه می‌کند که تمام حوزه‌های مؤثر را دربرمی‌گیرد؛ - کیفیت زندگی در معنای واقعی نمی‌تواند مستقل از مناسبات، روابط یا پیوندهای مشترک اجتماعی باشد؛ - تأکید بر این که کیفیت زندگی فراتر از مفهوم فرایندها و دستاوردها و تحقق فردی است؛</p>	<p>رویکردهای ساختارگرا</p>

ذهنی راه‌هایی را تشریح می‌کند که مردم شرایط اطرافشان را درک و ارزیابی می‌کنند. به‌طور کلی شاخص‌های ذهنی برای اندازه‌گیری رفاه و مکان‌ها استفاده می‌گردند. رفاه شخصی با توجه به شاخص‌های ذهنی براساس رضایت‌مندی هدف است؛ در حالی که شاخص‌های عینی کیفیت

زندگی روستایی را با توجه به قابلیت زندگی بودن آن نشان می‌دهند (برقی و همکاران، ۱۳۹۳:۱۷)، همچنین باید گفت معیارهای عینی عمدتاً قابل لمس هستند و جنبه‌های قابل تأیید زندگی چون شرایط اقتصادی و اجتماعی را دربرمی‌گیرند. این سنجه‌ها که بیشتر بر امکانات مادی متمرکز هستند، عمدتاً متکی بر ترازهای درآمد ملی و میزان ارضا و پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه و نظایر آن است. از طرف دیگر معیارهای ذهنی سنجش کیفیت زندگی عمدتاً به سنجش احساسات در خصوص زندگی می‌پردازد و این‌که مردم چه تصویری از زندگی خود دارند که از طریق ارزیابی میزان رضایت یا شادکامی افراد جامعه قابل اندازه‌گیری است. در واقع کیفیت زندگی در دو سطح کلان (اجتماعی و عینی) و خرد (شخصی و ذهنی) تعریف شده است (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۲:۳۰۵).

اندیشمندان مختلفی هم‌چون نول^۱ (۲۰۰۰)، فیلیپس^۲ (۲۰۰۶)، وین هوون^۳ (۲۰۰۷) و... کیفیت زندگی را به دو بعد عینی و ذهنی تقسیم‌بندی کرده‌اند: رویکرد عینی کیفیت زندگی را به عنوان مجموعه‌ای از شرایط واقعی و بیرونی زندگی و مواردی آشکار و مرتبط با استانداردهای زندگی قلمداد می‌کند. این موارد سلامت جسمانی، شرایط شخصی (از جمله ثروت و شرایط زندگی)، ارتباطات اجتماعی، اقدامات اجتماعی، اقدامات شغلی و یا دیگر عوامل اجتماعی و اقتصادی است. در این زمینه رویکرد معروف رویکرد اسکاندیناویایی است. این رویکرد به شرایط عینی زندگی و رفاه افراد از طریق ارضای نیازهای اولیه زندگی تأکید دارد. جان درنیوسکی^۴ و ریچارد تیتموس^۵ از بنیان‌گذاران این رویکرد هستند (فیروزجاییان، ۱۳۹۳:۱۶۵). توجه به مفهوم بعد ذهنی یکی از دیدگاه‌هایی است که در تحقیقات مربوط به کیفیت زندگی به کار برده می‌شود. این رویکرد که به رویکرد آمریکایی کیفیت زندگی معروف است، در مقابل رویکرد اسکاندیناوی مطرح شده است. در بیشتر تحقیقاتی که در کشور آمریکا در مورد کیفیت زندگی انجام شده است، محققان بیشتر به تجارب ذهنی افراد از زندگی‌شان توجه کرده و بر معرف‌های ذهنی تأکید کرده‌اند. از اثرگذاران بر این رویکرد می‌توان به روانشناس اجتماعی توماس^۶ اشاره کرد. در این رویکرد رضایت‌مندی و خوشبختی به عنوان معرف‌های اصلی سنجش یاد می‌شوند (خواجه و همکاران، ۱۳۹۱:۲۸۷-۲۸۶؛ فیروزجاییان، ۱۳۹۳:۱۶۵).

1 Noll

2 Phillips

3 Veenhoven

4 John Drnyvsky

5 Richard Titmus

6 W. I. Thomas

برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری شاخص‌های ذهنی نسبت به شاخص‌های عینی ارجح هستند (برقی و همکاران، ۱۳۹۳:۱۷). در مطالعه کیفیت زندگی بر مبنای شاخص ذهنی باید خود شخص درباره کیفیت زندگی خود اظهار نظر نماید و نه افراد جایگزین یا پژوهشگر. برخی دانشمندان ذهنی بودن قلمروهای کیفیت زندگی را کافی نمی‌دانند و بر این باور هستند که هر کدام از قلمروهای کیفیت زندگی باید دارای این قابلیت باشد که به هر دو صورت ذهنی و عینی اندازه‌گیری شود. آن‌ها سنجش ذهنی را اگرچه لازم می‌دانند، ولیکن آن را کافی هم نمی‌دانند (کامینز^۱، ۲۰۰۵:۷۰۲). کیفیت ذهنی زندگی برحسب رضایت کلی افراد از زندگی و به عنوان یک کل اندازه‌گیری می‌شود؛ در این روش رضایت کلی از زندگی معمولاً با استفاده از پاسخ شهودی یا منطقی اندازه‌گیری می‌شود. لی^۲ اظهار می‌کند که کیفیت باید ذهنی باشد و مناسب‌ترین شیوه برای کشف کیفیت زندگی، پرسیدن ادراک مردم از آن‌هاست، همچنین در مورد ارجح بودن شاخص‌های ذهنی معتقد است که این شاخص‌ها بازخوردهای ارزشمندی را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران فراهم می‌کنند. با وجود این شاخص‌های ذهنی پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری دارند (لی، ۲۰۰۸:۱۲۰۸)؛ یکی از دلایل پایایی کمتر گزارش‌های ذهنی، ناتوانی این شاخص‌ها برای نمایش وضعیت محیط زندگی مردم است (داس^۳، ۲۰۰۸:۲۹۸).

شاخص‌های ذهنی سطح رضایت افراد و گروه‌ها را (که اصطلاحاً بهزیستی ذهنی نامیده می‌شود) ارزیابی می‌کنند (کستنزا^۴ و همکاران، ۲۰۰۷:۲۶۸). از منظر تعریف سازمان بهداشت جهانی (که کیفیت زندگی را همان درک افراد از موقعیت خود از نظر فرهنگ، نظام ارزشی که در آن زندگی می‌کنند، اهداف، انتظارات، استانداردها و اولویت‌هایشان می‌داند) کیفیت زندگی کاملاً ذهنی است و برای دیگران قابل مشاهده نیست و بر درک افراد از جنبه‌های مختلف زندگی استوار است (بنمی^۵ و همکاران، ۲۰۰۰:۸). ژائو^۶ نمونه‌هایی از سلامت روانی و شادی، استرس، رفاه مالی و میزان رضایت‌مندی که از طریق درک و تجربه افراد در محیط زندگی و نظرسنجی از آن‌ها به دست می‌آید را شاخص‌هایی ذهنی می‌داند (ژائو، ۲۰۰۴:۱۸). هرمان^۷ نیز سه نوع شاخص‌های ذهنی را در نظر گرفته که عبارت از موارد زیر است:

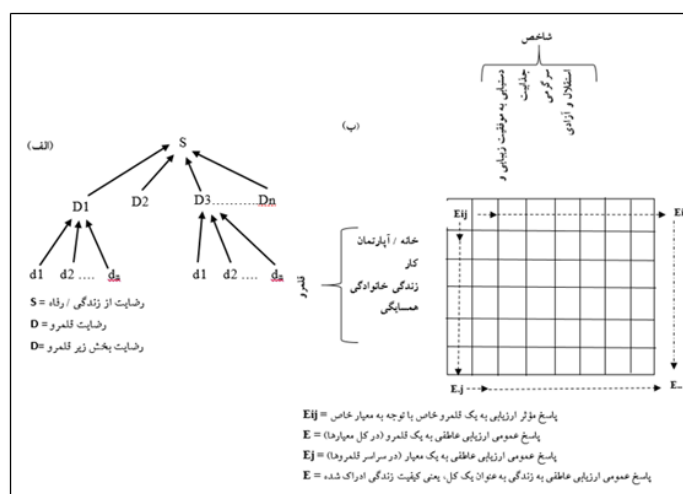
- وضعیت روحی و یا خلق‌وخو؛

- 1 Cummins
- 2 Lee
- 3 Das
- 4 Costanza
- 5 Bonomi
- 6 Zhao
- 7 Herman

- تمایل یا اولویت‌های اساسی؛

- ارزیابی گذشته‌نگر زندگی (هرمان، ۲۰۰۸:۱۲)

در حوزه شاخص محققان با استفاده از روش‌های کمی و کیفی بر پایه روش‌های مشارکتی و ترکیبی از نظرات کارشناسان و افراد بومی شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مناطق روستایی ایران تدوین کرده‌اند (احمدوند و همکاران، ۱۳۹۱:۹۲). الگوها یا مدل‌های ساختاری گوناگونی برای تشریح این موضوع که چگونه افراد قلمروهای مختلف رضایت‌مندی را برای احساس کلی از کیفیت زندگی باهم درمی‌آمیزند، مطرح و پیشنهاد شده است. ساده‌ترین مدل بیان می‌کند که رضایت از زندگی به طور کلی مجموع وزن رضایت از حوزه‌های مختلف یا جنبه‌های زندگی است (برای مثال رضایت شغلی) و این به نوبه خود این رضایت دامنه‌ها، ریسک‌های رضایت‌بخش و رضایت خاص است (شکل ۱) (پسیون، ۲۰۰۳:۲۳-۲۴). یک فرمول پیچیده‌تر سلسله مراتب مدل‌های نیاز است. این نشان می‌دهد که نوع خاصی از نیازهای ابتدایی نسبت به سایر انواع است تا زمانی است که این‌ها به طور منطقی رضایت سایر ملاحظات تأثیر کمی در رضایت کلی را داشته باشند (پسیون، ۲۰۰۳:۲۴).

شکل ۱ دو مدل ساختاری کیفیت زندگی (همان)

۴- روش‌شناسی

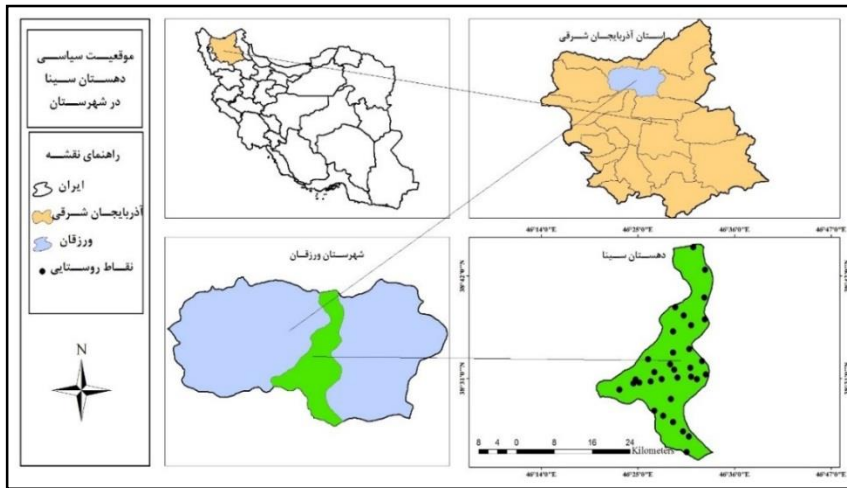
با توجه به این‌که این پژوهش به دنبال توسعه دانش کاربردی در زمینه روابط بین عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و محیطی با کیفیت زندگی نواحی روستایی است، پژوهش از نظر هدف کاربردی بوده و از نظر ماهیت و روش توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای روستایی دهستان سینا در شهرستان ورزقان است که در بخش مرکزی آن واقع شده و شامل ۳۲ روستاست. بنا به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ مشخصات جمعیتی دهستان سینا مطابق جدول ۳ است، همچنین شکل ۲ موقعیت منطقه مورد مطالعه را به نمایش گذاشته است.

جدول ۳ ترکیب جمعیت روستایی دهستان سینا

تعداد خانوار	جمعیت	جمعیت مرد	جمعیت زن
۱۶۸۷	۵۴۹۶	۲۷۸۲	۲۷۱۴

(منبع: مرکز آمار ایران: ۱۳۹۵)

حجم نمونه با استفاده از فرمول اصلاح‌شده کوکران ۲۴۶ به دست آمد؛ برای افزایش دقت کار تعداد ۲۰ عدد بر تعداد نمونه‌ها افزوده شده و جمعاً تعداد ۲۶۶ پرسش‌نامه جهت جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد.

شکل ۲ نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه

متغیرهای مکنون و آشکار تحقیق با استفاده از مبانی نظری تحقیق به دست آمد. با عنایت به نتایج حاصل از مبانی نظری در خصوص شاخص‌ها و متغیرهای مطرح و مؤثر در کیفیت زندگی شاخص‌های جدول ۴ برای تبیین و طراحی مدل کیفیت زندگی روستایی ارائه شد.

جدول ۴ متغیرهای مکنون و آشکار کیفیت زندگی حاصل از مبانی نظری

متغیرهای مکنون	منبع	
	متغیرهای آشکار	متغیرهای مکنون
چن ۲۰۱۷		
فتش ۲۰۱۷		
ایوبکر ۲۰۱۶		
گرگو ۲۰۱۵	○	
وانگ و همکاران ۲۰۱۰		
فاهی ۲۰۰۸	○	
ماری هرمان ۲۰۰۸		
لی ۲۰۰۸		
ژائو ۲۰۰۴	○	
پسیون ۲۰۰۳		
سازمان بهداشت جهانی		
پروتانسکو ۱۹۹۷	○	
برنامه توسعه سازمان ملل		
ساقیان ۱۹۹۳	○	
استاور و لون ۱۹۹۲		
بلوکسیست و همکاران ۱۹۸۸		
بویرو و همکاران ۱۹۸۱	○	
لی ۱۹۷۶		
	هزینه خوراک	
	قدرت خرید مردم	
	درآمد ماهانه	
	توزیع درآمد	
	تسهیلات مالی و اعتباری	
	دارایی افراد	
	هزینه زندگی	

متغیرهای آشکار	منبع		متغیرهای مکنون
	۱۹۷۶ ل	۱۹۸۱ و همکاران	
پس‌انداز			
آموزش			
هنر			
امنیت			
آرامش			
امید به زندگی			
سواد			
جرم			
حس اجتماعی			
هویت			
مشارکت			
فرصت‌های اشتغال			
سنت‌های موجود			
اشتغال			
اعتماد			
همبستگی			
تأمین اجتماعی			
بهداشت عمومی			
سلامت جسمانی			
سلامت روان‌شناختی			
کیفیت و کمیت تغذیه			
ایمنی			
بیمه درمانی			
بهداشت محیط			
حمل‌ونقل			
جریان ترافیک			

متغیرهای مکنون	منبع																		
	متغیرهای آشکار	۱۹۷۶ ل	یویر و همکاران ۱۹۸۱	یلوکیست و همکاران ۱۹۸۸	استانور و لون ۱۹۹۲	سافیان ۱۹۹۳	برنامه توسعه سازمان ملل	پروتاسنکو ۱۹۹۷	سازمان بهداشت جهانی	پسیون ۲۰۰۳	ژائو ۲۰۰۴	لی ۲۰۰۸	ماری هرمان ۲۰۰۸	فاهی ۲۰۰۸	وانگ و همکاران ۲۰۱۰	گرکو ۲۰۱۵	ایوکر ۲۰۱۶	فتش ۲۰۱۷	چن ۲۰۱۷
	خدمات روستایی	○													○				○
	محیط زندگی	○									○								
	استاندارد مسکن	○	○					○											
	مکان بازی کودکان									○									
	تسهیلات اوقات فراغت									○									
	سبزی‌نگی محیط													○					
	شبکه فاضلاب													○					
	شبکه معابر	○																	

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶)

مقیاس مورد استفاده جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز پرسش‌نامه طیف لیکرت پنج‌گانه است. رویی سازه با استناد به نتایج حاصل از مبانی نظری در جدول ۴ و پایایی آن با استفاده از روش‌های «پایایی معرف‌ها»، «آلفای کرونباخ» و «پایایی مرکب^۱ (p دلوین- گلدشتاین)» مورد آزمون واقع شده‌اند. جهت تحلیل از مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی استفاده شده است. برخی از دلایل استفاده از این تکنیک به شرح زیر است.

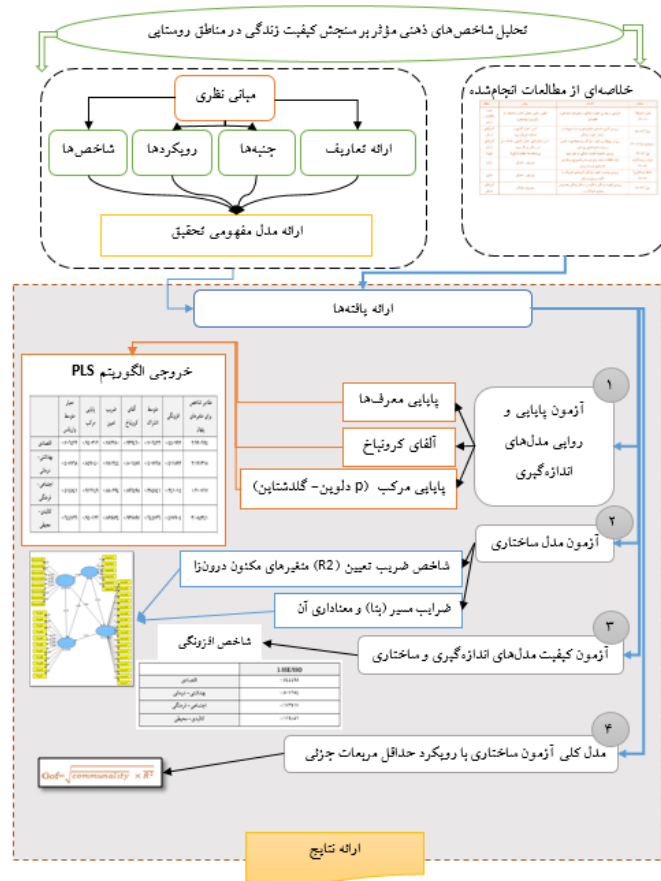
- توانایی بالای آن در پیش‌بینی مدل؛
- توسعه مدل‌های جدید؛
- پشتیبانی از مدل‌های اندازه‌گیری ترکیبی و انعکاسی؛
- نداشتن حساسیت به نرمال بودن داده‌ها؛
- نداشتن حساسیت به حجم نمونه (محسنین و اسفندیانی: ۱۳۹۳: ۲۶۱).

1 Composite Reliability

مدل‌یابی حداقل مربعات جزئی در حوزه‌های مختلف از قبیل حوزه مطالعات انسانی به کار می‌رود (ون^۱، ۲۰۱۰:۲۴). این روش (گاهی طرح ساختارهای نهفته نامیده می‌شود) به اطلاعات موجود در جداول داده‌ای مربوط می‌شود که مجموعه‌ای از مشاهدات سنجش‌شده را گردآوری می‌کند (ریزفلد^۲ و ماینو^۳، ۲۰۱۳:۵۴۹). پی‌ال‌اس نگرشی مبتنی بر واریانس است که در مقایسه با تکنیک‌های مشابه معادلات ساختاری همچون لیزرل و آموس^۴ نیاز به شروط کمتری دارد (دعایی، ۱۳۹۰:۹۵). اسمارت پی‌ال‌اس در سال ۲۰۰۵ به وسیله رینگل^۵ و همکاران در دانشگاه هامبورگ آلمان طراحی شده است. قابلیت پردازش و تحلیل داده‌های خام را دارا بوده و طراحی و آزمون مدل در آن به صورت کاملاً گرافیکی انجام می‌شود (امانی، ۱۳۹۱:۵۲). در زمینه مدل‌سازی معادلات ساختاری به روش حداقل مربعات جزئی نرم‌افزارهای متعددی کاربرد دارند که در تحقیق حاضر از پرکاربردترین آن‌ها یعنی نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس استفاده شده است. شکل ۳ مدل تحلیلی تحقیق را نشان می‌دهد.

-
- 1 Ven
 - 2 Reifeld
 - 3 Mayeno
 - 4 Amos
 - 5 Ringle

شکل ۳ مدل تحلیلی تحقیق

۵- ارائه یافته‌ها و تحلیل داده‌ها

۵-۱- آزمون پایایی مدل‌های اندازه‌گیری

بررسی آزمون پایایی مدل از آن جهت که در مدل‌های اندازه‌گیری انعکاسی یک مجموعه متغیرهای مشاهده‌پذیر منعکس‌کننده متغیر پنهان منحصربه‌فردی هستند باید شرط همگنی و تک‌بعدی بودن آن مدل برقرار باشد. برای این منظور سه شاخص یا معیار برای بررسی وجود دارد:

- پایایی هر یک از متغیرهای مشاهده‌پذیر (پایایی معرفها)؛
- آلفای کرونباخ؛

- پایایی مرکب^۱ (p دلوین- گلدشتاین).

در صورتی مدل اندازه‌گیری انعکاسی مدلی همگن خواهد بود که قدر مطلق بار عاملی هر یک از متغیرهای مشاهده‌پذیر متناظر با متغیر پنهان آن مدل دارای حداقل مقدار ۰/۷ باشد. چنانچه این مقدار کمتر از ۰/۷ بوده، ولی تعداد مشاهده‌پذیرها کم و معیار متوسط واریانس^۲ متغیر مربوطه بالای ۰/۵ باشد می‌توان متغیر مشاهده‌پذیر را حفظ نمود. آلفای کرونباخ شاخص سنتی برای بررسی پایایی یا سازگاری درونی بین متغیرهای مشاهده‌پذیر در یک مدل اندازه‌گیری انعکاسی است. معیار قابل قبول بودن برای این شاخص که نشان‌دهنده پایایی مدل اندازه‌گیری انعکاسی خواهد بود حداقل مقدار ۰/۷ است. سخت‌گیرانه بودن این شاخص برای بررسی همسانی درونی مدل اندازه‌گیری از شاخص دیگری به نام پایایی مرکب (p دلوین- گلدشتاین) استفاده می‌شود. معیار این شاخص نیز برای بررسی همسانی درونی مدل اندازه‌گیری مقدار ۰/۷ به بالاست. در بحث روایی دو روش مهم وجود دارد که توسط نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس شاخص‌هایی برای اندازه‌گیری لحاظ شده است؛ یکی بحث روایی همگرا^۳ و دیگری روایی تشخیصی^۴ است. منظور از شاخص روایی همگرا سنجش میزان تبیین متغیر پنهان توسط متغیرهای مشاهده‌پذیر آن است. این شاخص میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های نشان‌دهنده خود را نشان می‌دهد. برای این شاخص حداقل مقدار ۰/۵ در نظر گرفته شده است و بدین معناست که متغیر پنهان مورد نظر حداقل ۵۰٪ واریانس مشاهده‌پذیرهای خود را تبیین می‌کند. روایی تشخیصی یا واگرا توانایی یک مدل اندازه‌گیری انعکاسی را در میزان افتراق مشاهده‌پذیرهای متغیر پنهان آن مدل با سایر مشاهده‌پذیرهای موجود در مدل می‌سنجد. روایی تشخیصی در واقع مکمل روایی همگرا بوده که نشان‌دهنده تمایز نشانگرهای یک متغیر پنهان از سایر نشان‌گرهای دیگر در همان مدل ساختاری است. دو معیار: آزمون بار مقطعی^۵ و آزمون فورنل- لارکر^۶ برای آن مطرح است. در آزمون بار مقطعی بار عاملی هر متغیر مشاهده‌پذیر بر متغیر پنهان مربوط به خود باید حداقل ۰/۱ بیشتر از بار عاملی همان متغیر مشاهده‌پذیر بر متغیرهای پنهان دیگر باشد (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳). برای محاسبه این مقدار به خروجی گزارش الگوریتم پی‌ال‌اس رجوع می‌نماییم. مقدار بار عاملی و متغیرهای مشاهده‌پذیر قابل قبول بوده و میزان آلفای کرونباخ برای همه متغیرهای آشکار قابل قبول است. با توجه به داده‌های موجود در جدول ۵ مشاهده می‌شود میزان

1 Composite Reliability

2 AVE

3 Convergent validity

4 Discriminant Validity

5 Cross Loading

6 Fornell & Larcker

معیار متوسط واریانس برای متغیرهای پنهان یا مکنون بیشتر از مقدار ۰/۵ و آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالاتر از مقدار ۰/۷ است؛ دامنه قابل قبول برای آزمون فورنل- لارکر ۰/۷ است که برای هر کدام از متغیرهای پنهان این مقدار در سطح بسیار خوبی قرار دارند. افزونگی و متوسط اشتراک که معیاری برای سنجش کیفیت مدل اندازه‌گیری هستند نشان‌دهنده پایایی کیفی متغیرهای استفاده‌شده هستند. همان‌طور که اشاره شد مقادیر ۰/۶۷، ۰/۳۳ و ۰/۱۹ برای متغیرهای مکنون درون‌زا در مدل مسیر ساختاری به ترتیب قابل توجه، متوسط و ضعیف توصیف شده است که در نتایج تحلیل ۰/۷۸، ۰/۷۸، ۰/۸۸ و ۰/۸۹ به دست آمده است. نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد متغیرهای مکنون و آشکار استفاده شده دارای بیشترین مقدار پایایی و روایی مدل اندازه‌گیری است.

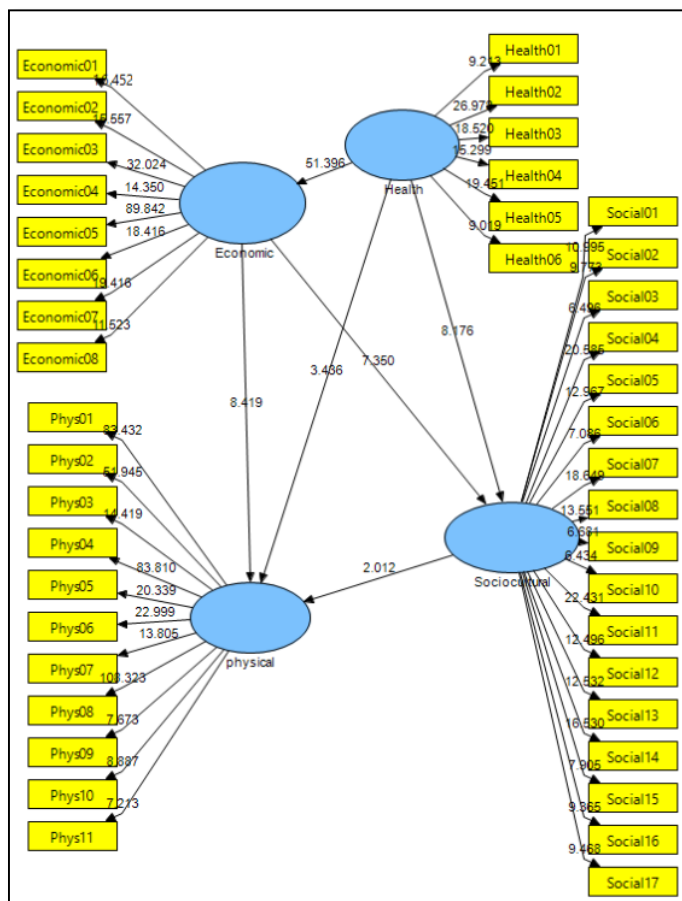
جدول ۵ خروجی الگوریتم PLS در آزمون پایایی و روایی مدل‌های اندازه‌گیری

مقادیر شاخص برای متغیرهای پنهان	افزونگی	متوسط اشتراک	آلفای کرونباخ	ضریب تعیین	پایایی مرکب	معیار متوسط واریانس	
۲/۹۹۰۶۹۵	۰/۵۵۰۹۹۲	۰/۷۰۶۵۲۲	۰/۹۳۹۴۶۰	۰/۷۸۲۲۸۰	۰/۹۵۰۳۱۲	۰/۷۰۶۵۲۲	اقتصادی
۲/۱۹۱۳۱۸	۰/۵۱۱۸۹۲	۰/۵۰۷۷۶۸	۰/۸۰۱۵۸۹	۰/۷۸۱۲۴۴	۰/۸۵۹۰۴۰	۰/۵۰۷۷۶۸	بهداشتی- درمانی
۰/۲۰۰۷۱۷	۰/۲۴۱۰۱۵	۰/۳۸۵۸۴۱	۰/۸۹۶۵۹۸	۰/۸۸۰۲۹۴	۰/۹۱۲۱۴۹	۰/۵۱۵۸۴۱	اجتماعی- فرهنگی
۳/۰۸۵۳۴۱	۰/۴۷۷۹۰۵	۰/۶۴۵۷۲۶	۰/۹۳۷۸۹۷	۰/۸۹۹۸۳۴	۰/۹۵۰۱۲۲	۰/۶۴۵۷۲۶	کالبدی- محیطی

۵-۲- آزمون مدل ساختاری

مدل ساختاری مدلی است که در آن روابط بین متغیرهای مکنون و وابسته مورد توجه قرار می‌گیرد. یک مدل معادلات ساختاری از چندین مدل اندازه‌گیری و فقط یک مدل ساختاری تشکیل می‌شود؛ معیارهای زیر را بررسی می‌کنیم:

- شاخص ضریب تعیین (R^2) متغیرهای مکنون درون‌زا؛
- ضرایب مسیر (بتا) و معناداری آن؛

شکل ۴ بررسی آزمون مدل ساختاری

شاخص ضریب تعیین نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات متغیر درون‌زا توسط متغیر برون‌زا صورت می‌گیرد. مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به ترتیب ضعیف، متوسط و قابل توجه توصیف شده است. معناداری ضرایب مسیر مکمل بزرگی و جهت علامت ضریب بتای مدل است. چنانچه مقدار به‌دست‌آمده بالای حداقل آماره در سطح اطمینان در نظر گرفته شده باشد آن رابطه یا فرضیه تأیید می‌شود. در سطح معناداری ۹۰٪، ۹۵٪ و ۹۹٪ این مقدار به ترتیب با حداقل آماره تی ۱/۶۴، ۱/۹۶ و ۲/۵۸ مقایسه می‌شود (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳: ۶۹ به نقل از هنسلر^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). برای محاسبه این مقدار به خروجی گزارش الگوریتم BT رجوع می‌نماییم. با

1 Henseler

توجه به خروجی گزارش دستور مدل ساختاری در جدول ۶ به ویژه مقادیر آماره تی، فرضیه اول (تأثیر شاخص‌های اقتصادی)؛ فرضیه دوم (تأثیر شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی)، فرضیه سوم (تأثیر شاخص‌های بهداشتی- محیطی) و فرضیه چهارم (تأثیر شاخص‌های کالبدی- محیطی)، در میزان کیفیت زندگی جامعه روستایی اثبات می‌شود. جدول ۶ همچنین میزان همبستگی بین متغیرهای مکنون را نشان می‌دهد که نشان از همبستگی بیرونی مطلوب بین عوامل اثرگذار در کیفیت زندگی جامعه روستایی است.

جدول ۶ خروجی الگوریتم BT در آزمون مدل ساختاری (ضرایب مسیر میانگین، انحراف معیار، مقادیر تی)

آماره تی	خطای استاندارد	انحراف معیار	میانگین نمونه	نمونه اصلی	
۷/۱۲۳۶۹۴	۰/۰۶۵۲۴۴	۰/۰۶۵۲۴۴	۰/۴۷۱۸۸۹	۰/۴۶۴۷۷۶	اقتصادی- اجتماعی
۱۱/۷۳۴۸۴۹	۰/۰۵۵۲۲۱	۰/۰۵۵۲۲۱	۰/۶۴۷۵۶۱	۰/۶۴۸۰۱۴	اقتصادی- کالبدی
۵۷/۹۶۸۷۶۶	۰/۰۱۵۲۵۸	۰/۰۱۵۲۴۸	۰/۸۸۷۲۰۰	۰/۸۸۴۴۶۶	بهداشتی- اقتصادی
۷۳/۱۳۱۱۴۲	۰/۰۱۲۸۸۲	۰/۰۱۲۸۸۲	۰/۹۱۴۸۵۹	۰/۹۱۲۸۳۲	بهداشتی- اجتماعی
۵۰/۸۷۳۵۹۹	۰/۰۱۷۶۳۷	۰/۰۱۷۶۳۷	۹۰۱۰۵۰	۰/۸۹۷۲۴۴	بهداشتی- کالبدی
۱۳/۵۵۳۸۹۲	۰/۰۸۱۵۹۳	۰/۰۸۱۵۹۳	۰/۱۶۶۵۰۵	۰/۱۶۷۵۸۴	اجتماعی- کالبدی

۵-۳- آزمون کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری

آزمون بررسی کیفیت یکی دیگر از آزمون‌های ارزیابی مدل اندازه‌گیری انعکاسی است که توسط شاخص اشتراک با روایی متقاطع^۱ محاسبه می‌شود. این شاخص در واقع توانایی مدل مسیر را در پیش‌بینی متغیرهای مشاهده‌پذیر از طریق متغیر پنهان متناظرشان می‌سنجد.

کیفیت مدل ساختاری توسط شاخص افزونگی^۲ محاسبه می‌شود، هدف این شاخص بررسی توانایی مدل ساختاری در پیش‌بینی کردن به روش چشم‌پوشی^۳ است. معروف‌ترین و شناخته‌شده‌ترین معیار اندازه‌گیری این توانایی شاخص Q^2 استون-گایسلر است که براساس این

1 CV Com

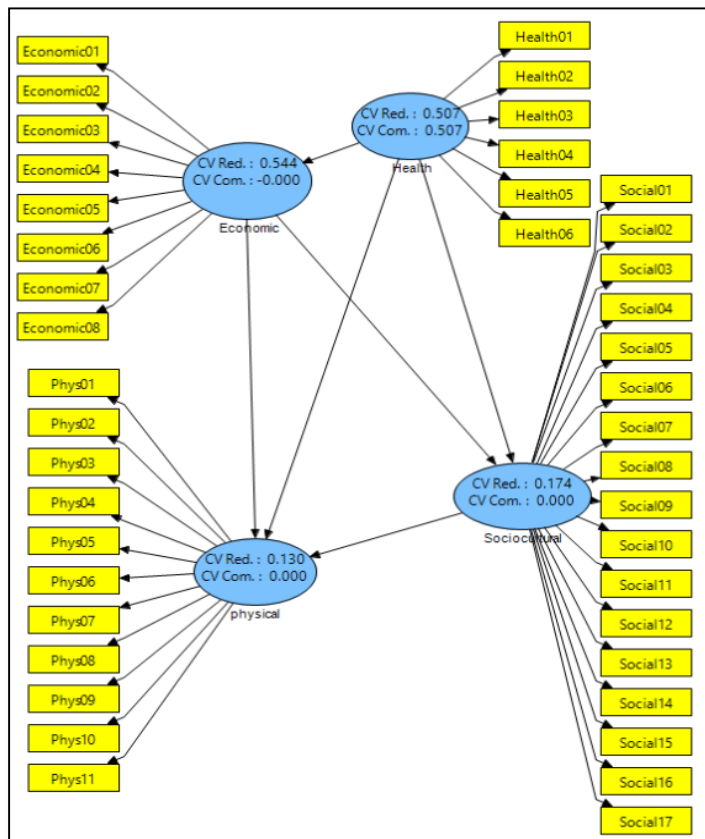
2 CV Red

3 Blindfolding

ملاک مدل باید نشانگرهای متغیرهای مکنون درون‌زا انعکاسی را پیش‌بینی کند. مقادیر بالای صفر نشان می‌دهد که مقادیر مشاهده‌شده خوب بازسازی شده‌اند و مدل توانایی پیش‌بینی دارد. به عبارتی در صورتی که مقادیر به‌دست‌آمده برای شاخص CV Red با در نظر داشتن متغیر پنهان درون‌زا انعکاسی شده مثبت باشد می‌توان گفت مدل ساختاری از کیفیت مناسبی برخوردار است (محسنین و اسفیدانی، ۱۳۹۳:۱۸۹).

به خروجی گزارش الگوریتم پیل‌اس رجوع می‌کنیم، با توجه به شکل ۵ و جدول ۷ مقادیر محاسبه‌شده در حد بالایی قابل قبول است. در نتیجه مدل اندازه‌گیری از کیفیت خوبی برخوردار بوده و مدل توانایی پیش‌بینی را داراست.

شکل ۵ بررسی آزمون مدل ساختاری

جدول ۷ خروجی الگوریتم BF در آزمون کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری

1-SSE/SSO	
۰/۵۴۴۹۵	اقتصادی
۰/۵۰۷۲۵۴	بهداشتی - درمانی
۰/۱۷۳۵۱۷	اجتماعی - فرهنگی
۰/۱۲۹۸۵۲	کالبدی - محیطی

۵-۴- مدل کلی آزمون ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی

شاخصی به نام نیکویی برازش^۱ در مدل‌سازی حداقل مربعات جزئی پیشنهاد شده است. این شاخص هر دو مدل اندازه‌گیری و ساختاری را مدنظر قرار می‌دهد و به عنوان معیاری برای سنجش عملکرد کلی مدل به کار می‌رود. این شاخص به صورت میانگین R^2 و متوسط مقادیر اشتراکی به صورت دستی با رابطه (۱) محاسبه می‌شود.

$$Gof = \sqrt{\text{communality} \times R^2} \quad (1)$$

حدود این شاخص بین صفر و یک بوده و سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی نموده‌اند. شاخص GOF این مدل مقدار ۰/۶۸۵ به دست آمده است که از مطلوبیت کلی مدل حکایت دارد.

۶- نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی دارای دو بعد عینی و ذهنی است که بعد عینی آن به شرایط بیرونی و واقعی زندگی افراد و بعد ذهنی آن به ارزیابی‌ها، طرز تلقی‌ها و رضایت افراد از شرایط زندگی خود می‌پردازد. توجه به مفهوم بعد ذهنی یکی از رویکردهایی است که در تحقیقات مربوط به کیفیت زندگی استفاده می‌شود. این رویکرد به رویکرد آمریکایی کیفیت زندگی معروف بوده و در مقابل رویکرد اسکاندیناوی مطرح شده است. در رویکرد ذهنی رضایت‌مندی و خوشبختی به عنوان معرف‌های اصلی سنجش یاد شده و برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، شاخص‌های ذهنی

1 GOF

برای این که بازخوردهای ارزشمندی را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران فراهم می‌کنند نسبت به شاخص‌های عینی برتری دارند.

با توجه به این که مفهوم کیفیت زندگی یک مفهوم چندجانبه و چندوجهی است محققان در پژوهش‌های خود بر کیفیت زندگی به ابعاد مختلف کیفیت زندگی توجه نموده و شاخص‌های متفاوتی را برای سنجش این اجزا در نظر گرفته‌اند. در مطالعات کیفیت زندگی نواحی روستایی ابعاد مختلفی از خصوصیات انسان و محیط زندگی مورد توجه است که بر مبنای این ابعاد تعریف شده شاخص‌هایی طراحی و تدوین می‌گردد. تحقیق حاضر ابعاد اصلی در مطالعه و سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی را در چارچوب ابعاد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، بهداشتی- درمانی و کالبدی- محیطی مورد توجه قرار داد که سعی شد با استفاده از فن حداقل مربعات جزئی به وسیله نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس به تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در مناطق روستایی دهستان سینا در شهرستان ورزقان پرداخته شود. برای این کار با استفاده از مدل معادلات ساختاری با توجه به روش حداقل مربعات جزئی در ۴ مرحله به تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده پرداخته شد.

در مرحله اول ابتدا برای بررسی برقرار بودن شرط همگنی و تک‌بعدی بودن مدل، به بررسی پایایی معرف‌ها و آلفای کرونباخ و پایایی مرکب اقدام شد. خروجی گزارش الگوریتم پی‌ال‌اس نشان می‌دهد مقدار بار عاملی و متغیرهای مشاهده‌پذیر قابل قبول بوده و میزان آلفای کرونباخ برای همه متغیرهای آشکار نیز قابل قبول است. با توجه به خروجی حاصل، میزان معیار متوسط واریانس برای متغیرهای پنهان بیشتر از مقدار ۰/۵ و آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالاتر از مقدار ۰/۷، دامنه قابل قبول برای آزمون فورنل- لارکر ۰/۷ است که برای هر کدام از متغیرهای پنهان این مقدار در سطح بسیار خوبی قرار دارند. افزونگی و متوسط اشتراک که معیاری برای سنجش کیفیت مدل اندازه‌گیری هستند نشان‌دهنده پایایی کیفی متغیرهای استفاده شده هستند که برای متغیرهای پنهان اقتصادی (۰/۷۸)، بهداشتی- درمانی (۰/۷۸)، اجتماعی- فرهنگی (۰/۹۱) و کالبدی- محیطی (۰/۹۵) است.

در مرحله دوم به آزمون ساختاری مدل پرداخته شد که در آن روابط بین متغیرهای مکنون و وابسته مورد توجه قرار می‌گیرد. در این آزمون به آزمون شاخص ضریب تعیین (R^2) متغیرهای مکنون درون‌زا و ضرایب مسیر (بتا) و معناداری آن مشخص می‌شوند. با توجه به خروجی گزارش دستور مدل ساختاری به ویژه مقادیر آماره تی در ارتباط بیرونی بین متغیرهای پنهان شامل اقتصادی- اجتماعی (۷/۱۲)؛ اقتصادی- کالبدی (۱۱/۷)؛ بهداشتی- اقتصادی (۵۷/۹)؛ بهداشتی- اجتماعی (۷۲/۱۳)؛ بهداشتی- کالبدی (۵۰/۸۷) و اجتماعی- کالبدی (۱۳/۵۵)، تأثیر شاخص‌های

اقتصادی؛ اجتماعی- فرهنگی و کالبدی- محیطی در سنجش کیفیت ذهنی زندگی جامعه روستایی اثبات می‌شود.

در مرحله سوم به بررسی آزمون کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری اقدام شد. در این آزمون شاخص اشتراک با روایی متقاطع برای پیش‌بینی متغیرهای مشاهده‌پذیر از طریق متغیر پنهان متناظرشان سنجیده می‌شود. با توجه به خروجی حاصل، مقادیر محاسبه‌شده، اقتصادی (۰/۵۴)، بهداشتی- درمانی (۰/۵۱)، اجتماعی- فرهنگی (۰/۱۷) و کالبدی- محیطی (۰/۱۲)، در حد بالایی قابل قبول است. در نتیجه مدل اندازه‌گیری از کیفیت خوبی برخوردار بوده و مدل توانایی پیش‌بینی را داراست.

در نهایت در مرحله چهارم به بررسی مدل کلی آزمون ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی پرداخته شد. در مدل‌سازی حداقل مربعات جزئی شاخصی به نام نیکویی برازش است که هر دو مدل اندازه‌گیری و ساختاری را مد نظر قرار داده و به عنوان معیاری برای سنجش عملکرد کلی مدل به کار می‌رود. شاخص GOF این مدل مقدار ۰/۶۸۵ به دست آمده است که از مطلوبیت کلی مدل حکایت دارد.

وجود رابطه مثبت و قوی بین شاخص‌های اندازه‌گیری شده با کیفیت زندگی جامعه روستایی مورد مطالعه این معنی را به ذهن متبادر می‌سازد که شاخص‌های بعد بهداشتی- اجتماعی شاخص‌های کلیدی در سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه هستند که با نتایج مطالعات وانگ و همکاران (۲۰۱۰) که شاخص‌های سلامت جسمی، سلامت روان‌شناختی و روابط اجتماعی را دارای بیشترین تأثیر دانسته؛ پسیون (۲۰۱۳) که بیشتر شاخص‌های اجتماعی را تأثیرگذار دانسته‌اند و همچنین ژائو (۲۰۰۴) که سلامت روانی و شادی، استرس، رفاه مالی و میزان رضایت‌مندی که از طریق درک و تجربه افراد در محیط زندگی و نظرسنجی از آن‌ها به دست می‌آید را شاخص‌هایی ذهنی می‌داند و نیز هرمان (۲۰۰۸) در توجه به اولویت‌های اساسی مطابقت دارد. همچنین نتایج تحقیق با مطالعه گرکو و همکاران (۲۰۱۵) مطابقت دارد که تحقق نیازهای اساسی را با تحقق شش حوزه سلامت (قدرت فیزیکی، سلامت درونی، سلامتی خانواده، روابط اجتماعی، امنیت اقتصادی و شادی) مرتبط می‌بیند.

منابع

- احمدوند، مصطفی؛ هدایتی‌نیا، سعید و عبدالهی، خسرو (۱۳۹۱). بررسی تأثیر رفاه و سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد، فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۲، صص ۱۱۲-۸۹.
- احمدی، راشد؛ عزمی، آئیژ و جمینی، داوود (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاهای پیرامون شهر مورد مطالعه: دهستان بدر (شهرستان روانسر)، فصل‌نامه فضای جغرافیایی، ش ۵۱، صص ۹۶-۷۵.
- امانی، جواد؛ خضری‌آذر، هیمن؛ محمودی، حجت (۱۳۹۱). معرفی مدل‌یابی معادلات ساختاری به روش حداقل مجزورات جزئی و کاربرد آن در پژوهش‌های رفتاری، فصل‌نامه برخط دانش روان‌شناختی، ش ۱، صص ۵۵-۴۱.
- بدری، سید علی و قرنچیک، عبدالمجید (۱۳۹۳). بررسی ارتباط میان ویژگی‌های قومی- فرهنگی و شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان جعفرابای جنوبی شهرستان ترکمن، فصل‌نامه مسکن و محیط روستا، ش ۱۴۶، صص ۵۸-۴۳.
- بدری، سیدعلی؛ رضوانی، محمدرضا و قرنچیک، مجید (۱۳۹۲). سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان جعفرابای جنوبی شهرستان ترکمن، فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۴، ش ۲، صص ۷۴-۵۳.
- برقی، حمید؛ رحیمی، حمزه؛ بسحاق، محمدرضا و نوری، محمد (۱۳۹۳). ارزیابی کیفیت محیط زندگی در نواحی روستایی از دیدگاه ساکنان (مطالعه موردی: دهستان میانه شهرستان فسا)، فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۸، صص ۲۴-۱۳.
- پورطاهری، مهدی؛ رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و فتاحی، احدا (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان خاوه شمالی، استان لرستان)، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، ش ۷۶، صص ۳۱-۱۳.
- تازیکی، رقیه؛ طوسی، رمضان و حاجی‌زاده، مریم (۱۳۹۶). تحلیل و شناسایی مؤلفه‌های مؤثر برافزایش کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان استرآباد شمالی شهرستان گرگان)، فصل‌نامه راهبرد توسعه، ش ۴۹، صص ۱۴۹-۱۳۳.

تقوایی، علی‌اکبر؛ رفیعیان، مجتبی و سلمانی، حسن (۱۳۹۳). سنجش و بررسی کیفیت زندگی ذهنی براساس ادراک ساکنان (نمونه موردی محله هاشمی در منطقه ۱۰ تهران)، فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی، ش ۵۰، صص ۱۰۵-۸۹.

جعفری، فهیمه؛ عنابستانی؛ علی‌اکبر و سجاسی قیداری، حمداله (۱۳۹۶). بررسی تأثیر اجرای طرح هادی روستایی بر کیفیت زندگی روستاییان مطالعه موردی: شهرستان فریمان، فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ش ۲، صص ۲۰-۱.

جمعه‌پور، محمود و عیدی‌تراکمه، هدایت (۱۳۹۲). پژوهش کیفی درباره کیفیت زندگی مهاجران فصلی نیروی کار جوان روستایی از شهرستان کلیبر به تهران، فصل‌نامه توسعه روستایی، ش ۱، صص ۱۱۰-۱۳۲.

حاتمی نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ منصوریان، حسین و رجایی، عباس (۱۳۹۱). تحلیل مکانی شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر تهران، فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ش ۴، صص ۲۹-۵۶.

خواجه شاهکوهی، علیرضا؛ مهدوی، شهرام؛ سوری، فرشاد و صمدی، رضا (۱۳۹۱). ارزیابی و سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: شهر کاشان، فصل‌نامه مدیریت شهری، ش ۳۰، صص ۲۸۵-۲۹۶.

دعایی، حبیب‌الله؛ رضایی راد، مصطفی؛ خانی، داوود (۱۳۹۰). طراحی و تبیین مدل تأثیرگذاری وظایف مدیریت منابع انسانی بر بازارگرایی عملکرد سازمانی، فصل‌نامه پژوهش‌های مدیریت عمومی، ش ۱۴، صص ۱۰۶-۸۵.

رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی‌اکبر؛ منصوریان، حسین و ستاری، محمدحسین (۱۳۸۸). توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری، فصل‌نامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ش ۲، صص ۸۷-۱۱۰.

رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین؛ احمدآبادی، حسن؛ احمدآبادی، فرشته و پروایی هره‌دشت، شیوا (۱۳۹۲). سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی سالمندان در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور)، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، ش ۲، صص ۳۲۶-۳۰۱.

رضوانی، محمدرضا و منصوریان، حسین (۱۳۸۷). سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصل‌نامه روستا و توسعه، ش ۳، صص ۲۶-۱.

رضوانی، محمدرضا؛ شکیبا، علیرضا و منصوریان، حسین (۱۳۸۷). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، ش ۳۰ و ۳۱، صص ۶۰-۳۵.

رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین و احمدی، فاطمه (۱۳۸۹). ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان)، فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی، ش ۱، صص ۶۵-۳۳.

- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ فتاحی، احداله و حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۹۰). ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان)، *فصل‌نامه پژوهش‌های روستایی*، ش ۲، صص ۹۴-۶۹.
- سجادی، ژیلا؛ فرجی ملایی، امین و عظیمی، آزاده (۱۳۹۱). تحلیل کیفیت زندگی در یک محیط روستا- شهری؛ مورد پژوهی: شهر سگزآباد، *فصل‌نامه مدیریت شهری*، ش ۳۰، صص ۲۸۴-۲۶۵.
- عنابستانی، علی‌اکبر (۱۳۹۵). بررسی تأثیر گردشگری مذهبی بر ارتقاء کیفیت زندگی روستاییان مطالعه موردی: حوزه نفوذ گردشگاهی شهر مشهد، *فصل‌نامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ش ۱۸، صص ۹۷-۱۱۸.
- عیسی‌لو، علی‌اصغر؛ بیات، مصطفی و بهرامی، عبدالعلی (۱۳۹۳). انگاره زیست‌پذیری رهیافتی نوین جهت ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی (مطالعه موردی: شهرستان قم، بخش کهک)، *فصل‌نامه مسکن و محیط روستا*، ش ۱۴۶، صص ۱۲۰-۱۰۷.
- فرجی‌سبکبار، حسنعلی؛ صادق‌لو، طاهره و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۰). سنجش کیفیت زندگی در مناطق روستایی: مطالعه موردی دهستان آق‌بلاغ استان زنجان، *فصل‌نامه روستا و توسعه*، ش ۴، صص ۴۸-۲۷.
- فیروزجاییان، علی‌اصغر و دهقان حداد، محسن (۱۳۹۳). ارتباط و تأثیر کیفیت زندگی عینی بر کیفیت زندگی ذهنی (مطالعه موردی: شهر آمل، استان مازندران)، *فصل‌نامه مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی*، ش ۴، صص ۱۸۴-۱۵۷.
- قادرمرزی، حامد؛ جمینی، داوود و جمشیدی، علیرضا (۱۳۹۵). توزیع فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان روانسر، *فصل‌نامه مسکن و محیط روستا*، ش ۱۵۵، صص ۱۰۸-۹۳.
- قرنجیک، عبدالمجید، بدری، سید علی (۱۳۹۲). بررسی ارتباط میان ویژگی‌های قومی- فرهنگی و شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان جعفرابای جنوبی شهرستان ترکمن»، *فصل‌نامه مسکن و محیط*، ش ۱۴۶، صص ۵۸-۴۳.
- قنبری، یوسف؛ رحیمی، حمزه و احمدیان مهدی (۱۳۹۲). سنجش و ارزیابی شاخص کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان میانده، شهرستان فسا)، *فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ش ۳، صص ۹۵-۷۳.
- کرد، باقر (۱۳۹۵). واکاوی وضعیت اقتصادی و کالبدی نواحی روستایی در ارتباط با کیفیت زندگی روستانشینان شهرستان چابهار، *فصل‌نامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال پنجم، ش ۲، صص ۴۳-۵۴.
- محسنین، شهریار؛ اسفیدانی، محمدرحیم (۱۳۹۳). معادلات ساختاری مبتنی بر رویکرد حداقل مربعات جزئی به کمک نرم‌افزار *Smart-PLS* (آموزش و کاربردی)، انتشارات کتاب مهربان، تهران.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *سالنامه آماری استان آذربایجان شرقی*، معاونت برنامه‌ریزی، دفتر آمار و اطلاعات، تبریز.

مهدوی، مسعود؛ کریم‌زاده، حسین (۱۳۸۵). پهنه‌بندی بخش مرکزی شهرستان ورزقان برای مکان‌یابی مراکز خدمات روستایی با استفاده از GIS، *فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی*، ش ۵۵، صص ۲۲۴-۲۰۳.

- Ahmadi, Rashed; Azmi, Aeijh, & Gemini, Davood (2016). Investigating the Factors Affecting the Quality of Life of Villages around the City Investigated: Badar Village (Ravansar County), *Ahar Ave*, No. 51, pp. 96-75. (in Persian)
- Ahmadvand, Mostafa; Hedayatinia, Saeed & Abdollahi, Khosrow (2013). Investigating the Impact of Welfare and Social Capital on Quality of Life in Rural Areas of Boyerahmad, *Rural Planning and Research*, No. 2, pp. 112-89 (in Persian).
- Amani, Javad, Khazri Azar, Hayman, Mahmoudi, Hojjat (2013). Introducing Structural Equation Modeling by Minimum Squares and Using it in Behavioral Research, *Online Psychological Knowledge*, No. 1, pp. 55- 41. (in Persian)
- Anabastani, Ali Akbar (2017). The Impact of Religious Tourism on Promoting the Quality of Life of Villagers Case Study: The Domain of the City of Mashhad, *Tourism Planning and Development*, No. 18, pp. 118-97. (in Persian)
- Badri, Seyyed Ali and Garanjik, Abdolmjid (2015). Investigating the Relationship between Ethnic-Cultural Characteristics and Subjective Indices of Quality of Life in Rural Areas Case Study: Southern Jafarbayeh District of Turkmen, *Residential and Rural Environment*, No. 146, pp. 58- 43. (in Persian)
- Badri, Seyyed Ali, Rezvani, Mohammad Reza & Garanjik, Majid (2014) "Measurement of Mental Indicators of Quality of Life in Rural Areas Case Study: Southern Jafarbaee Village of Turkmen", *Geography and Environmental Planning*, Vol. 24, No. 2, Pages 74-53. (in Persian)
- Barghi, Hamid, Rahimi, Hamzeh, Bossagh, Mohammad Reza & Nouri, Mohammad (2015) Evaluation of the quality of life environment in rural areas from the viewpoint of residents (Case study: Miyandeh District in Fasa), *Rural Planning and Research*, No. 8, Pages 24-13. (in Persian)
- Bonomi A. Aisyah Abu Bakar, Mariana Mohamed Osman, Syahriah Bachok, Mansor Ibrahim (2016). Investigating Rationales of Malaysia Quality of Life and Wellbeing Components and Indicators, *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 222, PP. 132-142. doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.202.
- Chen Y. Sun G. Guo X., Chen S., Chang Y., Li Y., Sun Y. (2017). Factors affecting the quality of life among Chinese rural general residents: a cross-sectional study, *Public Health*, Vol. 146, PP. 140-147. doi.org/10.1016/j.puhe.2017.01.023.
- Chen, Suephy, MD, MS (2013). *Quality of Life Issues in Dermatology*, An Issue of *Dermatologic Clinics*, Imprint: Saunders, Copyright: 2012, United States. ISBN: 9781455743988.

- Cummins R.A. (2005). Moving from the Quality of Life Concept to a Theory, *Intellectual Disability research*, 49, PP. 699- 706. doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00738.x.
- Das, D, (2008). Urban Quality of Life: A Case Study of Guwahati, *Social Indicators Research* 88. doi.org/10.1007/s11205-007-9191-6.
- Doaei, Habibollah; Rezaei Rad, Mostafa; Khani, Davood (2012). Designing and Explaining the Impact Model of Human Resources Management Tasks on Organizational Performance Market Orientation, *Public Management Research*, No. 14, pp. 106-85. (in Persian)
- Faraji Sabokbar, Hassan Ali, Sadeghloo, Tahereh & Sajasy Qidari, Hamdollah (2012). Measuring the Quality of Life in Rural Areas: Case Study of Aqbaglagh Village, Zanzan Province, *Village and Development*, No. 4, pp. 48-27. (in Persian)
- Fetsch, Robert J. Jackman, Danielle M. Collins Christina L. (2017). Assessing Changes in Quality of Life and Independent Living and Working Levels among AgrAbility Farmers and Ranchers with Disabilities, *Disability and Health Journal*, Vol. 9, Issue 2, PP. 226-233. doi.org/10.1016/j.dhjo.2017.08.001.
- Firoozjayan, Aliasghar and Dehghan Haddad, Mohsen (2015). The Relationship and Effect of the Quality of Life on Mental Quality of Life (Case Study: Amol City, Mazandaran Province), *Social-Cultural Development Studies*, No. 4, pp. 184-157. (in Persian)
- Ghadarmarzi, Hamed; Jamini, Davood & Jamshidi, Alireza (2016). Spatial distribution of quality of life in rural settlements of Ravansar city, *Residential and Rural Environment*, No. 155, pp. 108-93. (in Persian)
- Ghanbari, Yousef, Rahimi, Hamza & Ahmadian Mehdi (2014). Measuring and Evaluating the Quality of Life Indicator in Rural Areas (Case Study: Midahed Village, Fasa County), *Rural Research and Planning*, No. 3, pp. 95-73. (in Persian)
- Gharanjik, Abdolmajid, Badri, Seyyed Ali (2014). Investigating the Relationship between Ethnic-Cultural Characteristics and Subjective Indicators of Quality of Life in Rural Areas Case Study: Southern Jafarbaee Village of Turkmen, *Housing and Environment*, No. 146, pp. 58- 43. (in Persian)
- Greco Giulia, Skordis-Worrall Jolene, Mkandawire Bryan, Mills Anne (2015). What Is a Good Life? Selecting Capabilities to Assess Women's Quality of Life in Rural Malawi, *Social Science & Medicine* 130 69-78. doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.01.042.
- Hatami Nejad, Hossein, Pourahmad, Ahmad, Mansourian, Hossein & Rajaei, Abbas (2013). Spatial Analysis of Quality of Life Indicators in Tehran, *Human Geography*, No. 4, pp. 56-9. (in Persian)
- Herman, P. Marie. (2008) Unraveling Overall Quality of Life, Phd Dissertation in Psychology, the University of Arizona. doi.org/10.1007/s10734-015-9979-2.
- Isalou, Ali Asghar, Bayat, Mostafa & Bahrami, Abdolali (2015). The New Visionary Approach to Promoting Quality of Life in Rural Communities (Case Study: Qom Province, Kahak County), *Residential and Rural Environment*, No. 146, pp. 120 - 107. (in Persian)

- Jafari, Fahimeh, Anebehestani; Ali Akbar & Sajasy Qidari, Hamdollah (2017). The Effect of Implementation of Rural Husband Plan on the Quality of the Life of Villagers Case Study: Freiman City, *Rural Planning and Research*, No. 2, pp. 20-1. (in Persian)
- Jomehpour, Mahmoud & Eiditarkhamah, Hedayat (2014). Qualitative research on the quality of life of seasonal migrants from rural young workforce from Kalibar to Tehran, *Rural Development*, No. 1, pp. 132-110. (in Persian)
- Karim, H, A, (2012). Low Cost Housing Environment: Compromising Quality of Life?, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 35, PP. 44-53. doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.061.
- Khajeh Shahkuhi, Alireza, Mahdavi, Shahram; Souri, Farshad & Samadi, Reza (2013). Evaluation and Measurement of Mental Indicators of Urban Quality of Life; Case Study: Kashan City, *Urban Management*, No. 30, pp. 285-286. (in Persian)
- Kord, Bagher (2017). Analysis of the Economic & Physical Situation of Rural Areas in Relation to the Quality of Life of Villagers in Chabahar, *Rural Space and Rural Development*, Vol. 5, No. 2, pp. 54- 43. (in Persian)
- Lee, Y, J, (2008). Subjective Quality of Life Measurement in Taipei, *Building and Environment*, 43(7), PP. 1205-1215. doi.org/10.1016/j.buildenv.2006.11.023.
- Mahdavi, Masoud, Karimzadeh, Hossein (2006). The zoning of the central part of Varzaghan city to locate rural service centers using GIS, *Geographical Research*, No. 55, pp. 224-203. (in Persian)
- Mohseneni, Shahriar, Esfidani, Mohammadrahim (2015). *Structural Equations Based on Partial Least Squares Approach Using Smart-PLS Software (Educational and Applied)*, Mehraban Book Publications, Tehran. (in Persian)
- Morais. P. Camanho, Ana (2011). Evaluation of performance of European cities with the Aim to Promote Qquality of Life Improvements, *Omega*, No 39, PP. 398-409. doi.org/10.1016/j.omega.2010.09.003.
- Norudin MansorY, Zainuddin Zakaria (2013). Quality Of Life in the 21th Century: Narrowing the Gap Between Rural and Urban Area, *Business and Social Science*, Vol. 4 No. 5, PP. 185- 195.
- Pacione, M. (2003). Urban Environment Quality and Human Well-being, a Social Geographical Perspective, *Landscape and Urban Planning*, 65(2), PP. 19-30. doi.org/10.1016/S0169-2046 (02)00234-7
- Parker, J. S.; Moore, R. H. (2008). Conservation Use and Quality of Life in Rural Community: an Extension of Goldschmidt's Findings, *Southern Rural Sociology*, Vol. 23, No. 1, PP. 235-265.
- Patrick D. Bushnell D. (2000). Validation of the United States' Version of the World Health Organization Quality of Life (WHOQOL) Instrument, *Clinical Epidemiology*, 53, PP. 1-12. doi.org/10.1023/A:1020870402019.
- Pour Taheri, Mehdi; Roknaddin Eftekhari, Abdolreza & Fatahi, Ahadollah (2012). Evaluation of Quality of Life in Rural Areas (Case Study: North Kaveh District, Lorestan Province), *Human Geography Research*, No. 76, pp. 31-31. (in Persian)
- Rana, Masud & et al, (2009). Impact of Health Education on Health-related Quality of Life among Elderly Persons: Results from a Community-based Intervention

- Study in Rural Bangladesh, Health Promotion International, Vol. 24, No. 1, PP. 36- 45. doi.org/10.1093/heapro/dan042.
- Reisfeld, Brad and Mayeno, Arthur N. (2013). Computational Toxicology: Volume II, Methods in Molecular Biology, Vol. doi. 930. 10.1007/978-1-62703-059-5
- Rezvani, Mohammad Reza & Mansourian, Hossein (2009). Measurement of quality of life: studying concepts, indicators, models and presentation of proposed model for rural areas, *Village and Development*, No. 3, pp. 26-1. (in Persian)
- Rezvani, Mohammad Reza, Mansourian, Hossein, Ahmad Abadi, Hassan, Ahmad Abadi, Fereshteh & Parvaei Hareh Dasht, Shiva (2014). Measuring the Effective Factors on the Quality of Life of the Elderly in Rural Areas (Case Study: Neyshabour Township), *Rural Studies*, No. 2, Pp. 326-301. (in Persian)
- Rezvani, Mohammad Reza; Mansourian, Hossein & Ahmadi, Fatemeh (2011). Urbanization of villages to the city and its role in improving the quality of life of local residents (Case study: Firoozabad and Saheb cities in Lorestan and Kurdistan provinces), *Rural Quarterly*, No. 1, pp. 65-33. (in Persian).
- Rezvani, Mohammad Reza; Metkan, Ali Akbar; Mansourian, Hossein & Sattari, Mohammad Hossein (2010). Development and Measurement of Urban Quality Quality Indices, *Urban and Regional Studies and Research*, No. 2, pp. 110-87. (in Persian)
- Rezvani, Mohammad Reza; Shakiba, Alireza & Mansourian, Hossein (2009). Evaluation of Quality of Life in Rural Areas, *Social Welfare*, Nos. 30 & 31, pp. 60-35. (in Persian)
- Roknoddin Eftekhari, Abdolreza; Ftahaei, Ahdullah & Hajipour, Mojtaba (2011). Assessment of Spatial Distribution of Quality of Life in Rural Areas (Case Study: Central District of Delfan), *Rural Studies*, No. 2, pp. 94-69. (in Persian)
- Royuela V, Surinach J. (2005). Constituents of Quality of Life and Urban Size, *Social Indicators Research*, 74 (3), PP. 594-572. doi.org/10.1007/s11205-004-8210-0.
- Rüstemli, Oktay, D, A. Marans, R, W, (2009). Neighborhood Satisfaction, Sense of Community, and Attachment: Initial Findings from Famagusta Quality of Urban Life Study, AIZ, TÜ the Faculty of Architecture: Quality of Urban Life, 6, PP. 6- 20.
- Sajjadi, Jila, Faraji Mulla'i, Amin & Azimi, Azadeh (2013). Analysis of Quality of Life in a Village-Urban Environment; Case Study: Sogasabad City, *Urban Management*, No. 30, pp. 284-264. (in Persian)
- Statistical Center of Iran (2017). *Statistical Yearbook of East Azarbaijan Province*, Deputy Director of Planning, Office of Statistics and Information, Tabriz. (in Persian)
- Taghvayi, Ali Akbar; Rafieyan, Mojtaba & Salmani Hassan (2015). Measurement of the quality of mental life based on perceptions of residents (Case study of Hashemi neighborhood in Tehran 10), *Geography and Planning*, No. 50, pp. 105-89. (in Persian)
- Taziki, Roghayyeh; Tusi, Ramadan & Hajizadeh, Maryam (2017). Analysis and Identification of Effective Components on Improving the Quality of Life in Rural Areas (Case Study: Estarabad District of Gorgan), *Strategic Development*, No. 49, pp. 149-133. (in Persian)

- Ulengin, Burc and Fusun Ulengin, Umit Guvenc, (2001). A Multidimensional Approach to Urban Quality of Life: The Case of Istanbul, *Operational Research* 130, PP. 361-374. doi.org/10.1016/S0377-2217 (00)00047-3.
- Wen, W. S. (2010). Linking Bayesian networks and PLS Path Modeling for Causal Analysis, *Expert Systems with Applications*, 37, PP. 134–139. doi.org/10.1016/j.eswa.2009.05.021.
- Yung-Jaan Lee (2008). Subjective Quality of Life Measurement in Taipei, *Building and Environment*, No 43, PP.1205–1215. doi.org/10.1016/j.buildenv.2006.11.023.
- Zhao, B. (2004). Perceptions of Quality of Life and Use of Human Services by Households: A Model, Dissertation, the Graduate School University of Kentucky.dio.10.1002/pam.20450.